

OSMANLI DEVLETİNDE ÂSÂR-I ATİKA NİZAMNÂMELERİ

Doç.Dr.Halit ÇAL

Osmanlı devletinde âsâr-ı atîka nizamname-leri, ana hatlarıyla günümüzün Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu karşılığında kullanılmışlardır. İki 1869 yılında olmak üzere 1874 ve 1884 yıllarında 3 âsâr-ı atîka nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. Bu nizamnamelerden günümüz harfleriyle hiç yayınlanmayan 1869 nizamnamesi ve 1921 yılında hazırlanan fakat yürürlüğe girmeyen Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi Tasarısı metin sonunda verilmiş, diğerleri daha önce yayınlandığı için tekrarna gerek görülmemiştir.

Mevcut belgelerden bilindiği kadarıyla Osmanlı devleti hukuk sisteminde eski eserlerle ilgili ilk genel hüküm 9.8.1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 133. maddesidir ve "*Hayrat-ı Şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve âsâr-ı mevzu'â-yı hedm ve tahrib ve yahud bazı mahallerini kırıp rahnedâr...*" edenlerle ilgili cezalar hakkındadır. Yorumu göre değişebilecek bu genel hüküm çok yetersizdir. Fakat 1869'a kadar Osmanlı kanunlarında eski eserlerle ilgili tek maddedir.

Bu ceza kanunnamesinin yukarıda açıkladığımız söz konusu maddesinin dışında eski eserlerle ilgili ilk hukuki düzenleme ise kazılar hakkındadır. 18 Zilkâ'de 1280 (26.4.1863) tarihli emirnamede kazı ruhsatının "... bulunacak asar-ı atıkada ikili olanlardan birer adedi Devlet-i Âliyye Müzesi için alınacak, birli olanları kendisine terk olunmak ve birmahalle âlâmet ve yahûd sâ'ir sûretle vaz' olunmuş âsâr-ı atîka merkûz olduğu mahalden ihrâc olunmamak..." şartlarıyla ve-rileceği belirtilmiştir.¹ Osmanlı topraklarında şimdilik bilinen ilk ruhsatlı kazı 1843 yılında yapılmıştır. Emirname ile getirilen sınırlamaların 1843 yılından itibaren kazı ruhsatı isteyen herkese uygulandığı kabul edilebilir.

Bu emirnameden sonra 1 Zilkâ'de 1285 (13.2.1869) tarihinde ilk Âsâr-ı Atîka Nizamna-

mesi yürürlüğe girer. A.Mumcu'nun makalesine kadar, konuyla ilgili yayınların hepsinde ilk nizamname olarak 1874 tarihli olanı gösterilmiştir.² Sadace A.Mumcu, ilk nizamnamenin 1869'da hazırlandığını belirtir.³ Ancak A.Mumcu'nun, adını koyarak ilk nizamnameyi ortaya çıkarmasından önce K.Su, bu ilk nizamnameyle ilgili belgeyi yayınlar.⁴ Fakat yine de ilk nizamname olarak 1874 tarihli olanı kabul eder. 1874 tarihli nizamnameden "*Nizamnâme-i Cedîd*" diye bahsedilmesi, bir eski nizamnamenin varlığına işaret eder. Nitekim aynı belgede "... 1285 senesinde mevki-i ıcrâya vaz'olunan Nizamnâme ile..."⁵ sözünden, Takvim-i Vekâi'de yayınlanan nizamnamenin⁶ kesin olarak yürürlükte bulunduğu anlaşılmaktadır.

1. Kamil Su, *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*, İstanbul, 1965, 51.s.

2. Remzi Oğuz Arık, *Türk Müzeciliğine Bir Bakış*, İstanbul, 1953, 2.s.

Tahsin Öz., *Ahmet Fethi Paşa ve Müzeler*, İstanbul, 1948, 8.s. Aziz Ogan., *Asar-ı Atika Nizamnamesi ve 1874'den itibaren Resmi Ruhsat ile Yapılan Hafriyat*, 1938, 1.s.

Aziz Ogan., *Türk Müzeciliğinin 100. Yılı Dönümü*, İstanbul, 1947, 5.s.

Nurettin Can Gülekli, *Eski Eser ve Müzelerle ilgili Kanun ve Nizamname ve Emirler*, Ankara, 1948, 1-5.s.

Tevfik Temelkuran., "*Ülkemizden Götürülen Tarih ve Sanat Hazinesi İlk Eski Eser Nizamnamesi*", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 27. Sayı, İstanbul, 1969, 27.s.

Kamil Su, a.g.e., 18.s.

3. Ahmet Mumcu, "*Eski Eser Hukuku ve Türkiye*", *A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26. C.3-4. Sayı, Ankara, 1969, 68.s.

4. Kamil Su, a.g.e., 51.s.

5. Kamil Su, a.g.e.

6. Ahmet Mumcu, a.g.m., 66. sayfa, 25. dipnot.

Bu nizamname ile, aslında ilk nizamname de sayılabilecek olan eminame hükümleri iptal olunmuştur. Yalnız bu nizamname, günümüzdeki karşılığı olan tüzük değerinde olmayıp Kanun hükmündedir. 1906 yılındaki nizamname, Cumhuriyet devrinde Anayasa Mahkemesi'nce kanun karşılığı kabul edilmiştir.⁷

5 Şevval 1285 (20.1.1869)'de ilk müzenin kuruluşunda, yapılması istenilen "...etrafli Nizamname..."⁸ 1 Zilkâde 1285 (13.2.1869)'da yani yaklaşık 1 ay sonra hazırlanmıştır.⁹ Ancak, konuyla ilgili sadâret tezkiresinde az sonra sözü edilecek 7 maddelik nizamname esaslarının belirtilmesi, bilemediğimiz bir sebeple işin aceleye geldiğini ve ayrıntılı bir nizamname yapılamadan, sadece tezkiredeki esasların tekrar edildiğini göstermektedir (1. Ek).

1869 tarihli bu âsâr-ı atîka nizamnamesi 7 maddeden ibarettir. en önemli maddesi, kazıda ele geçirilen eserlerin sikkeler istisna yurt dışına çıkarılamayacağı, yurt içinde satışının serbest olduğu, devlete satın almada öncelik tanınması hakkındadır. İkinci önemli madde ise, kazı işinin yalnızca toprak altındakiler için geçerli olduğunu, toprak üstündeki eserlere dokunulamayacağını hükme bağlamaktadır. Devletin ilk kazı ruhsatlarında çift olan eserlerin birini alma hakkından vazgeçerek, çıkan eserleri tamamen şahıslara bıraktığı buna karşılık eserlerin yurt dışına çıkarılamayacağı gibi çok önemli bir sınırlama getirdiği görülüyor.¹⁰

1874 Nizamnamesi'nde kazıda çıkan eserlerin üçte birinin hafire bırakılarak yurt dışına çıkarılışına izin verildiği düşünülürse, bu sınırlamanın önemi daha iyi anlaşılır. Yurt dışına eser çıkarılmasını yasaklayabilen bu zihniyetin, eserlerin tamamını kazıyı yapana bırakmasının kabul edilebilir açıklaması, eski eser ve müzecilik hareketinin henüz tam olarak anlaşılabilmiş olması gerekir.

7. madde, teknik olarak nizamnamede yer almaması gereken bir maddedir. Burada âsâr-ı atîkadan anladığını Nezârete ispat edenlerin memur olarak alınacakları ifade edilmiştir.

Bu nizamnamenin başlıca eksiği, kazı ile bağlantılı olarak yıkılamayacakları ifade edilenlerin dışında taşınmaz eski eserlerle ilgili hükümler taşınmamasıdır.

Üçüncü nizamname meşhur 1874 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnamesi'dir.¹¹ 36 maddelik bu kanunda sadece 3 madde taşınmaz eski eserlerle ilgilidir. 6. maddesi bazı eski eser binaların gerektiğinde muhafızlarla korunabileceğine dairdir. Ancak eski eser binanın tanımı yapılmamıştır. 14. maddede mabetler, tekkeler, medreseler, kabirler ve su yollarında kazı yapılamayacağı, 35. maddesinde ise eski eser binaları yıkanların cezalandırıldığı belirtilmiştir. Doğal olarak bu 3 madde ile Osmanlı devleti sınırları içindeki binlerce eski eserin korunabilmesi mümkün değildi.

Bu iki maddeden başka eski eser tanımının yapıldığı 1. ve 2. maddelerin dışında kalan bütün maddeler kazıyla ilgilidir. Bunlardan, özellikle ünlü 3. madde üzerinde durmak gerekir. Buna göre kazıdan çıkarılan eserlerin üçte biri kazıyı yapana, üçte biri devlete, üçte biri ise toprak sahibine kalıyordu. Kazıyı yapan, hakkına düşen kısmı yurt dışına çıkarabiliyordu da.

1869 tarihli Nizamnameye nazaran burada bir geri adım atıldığı görülmektedir. Bu geriye gidişin sebebi hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak Osmanlı topraklarından eski eser çalmayı neredeyse bir dış politika haline getiren Avrupa devletlerinin baskısından söz etmek pek yanlış olmasa gerektir.

1869 tarihli Nizamnameyi görmedikleri için M.Cezar ve K. Su 3. maddenin kabulünde müze müdürü Dethier'in etkisi üzerinde durmuşlar fakat tüzüğün müze müdürlüğünden sonra zamanın Tâlim Terbiye Kurulu olan Meclis-i Maarif-i Kebir'den geçmesi gerektiğine işaretler, Dethier'in bu konuda suçlu olamayacağı kanaatine varmışlardır.¹² Ancak 1869 Nizamnamesi'nde hafire hisse verilip verilmeyeceği belirtilmeden, eserlerin yurt dışına çıkarılmaları yasaklandığı halde, 1874 Nizamname'sinde hafirlerin hisselerine düşen eserleri yurt dışına çıkarabilmeleri Avrupa devletlerinin politik baskısını gösterir düşüncesindeyiz. Dethier'in rolü, bir ihtimal bu baskıya aracılık etmek olabilir. Nizamnamenin yürürlüğe girmesini müteakip basında eleştirilerin çıkması¹³ ve Meclis-i Maarif-i Kebir'in, eserin üçte ikisini devlete, üçte birini arazi sahibine bırakan, kazı yapana sadece eserlerin alçı kopyalarını ve fotoğraflarını alma hakkı tanıyan değişiklik teklifi hazırlaması¹⁴ üçüncü maddenin Meclis-i Maarif-i Kebir'in isteği dışında 1874 tarihli nizamnameye girdiğini belirtir niteliktedir. Ancak bu değişiklik 1884 yılına kadar gerçekleşmemiştir.

Nizamname bu haliyle 1869 nizamnamesine göre daha ayrıntılı olmasına rağmen, sadece kazıdan çıkan eserlerle ilgilendiğinden, bir eski eser kanunundan çok kazı yönetmeliği niteliği taşır. Aslında devlet siyasi baskılara göğüs gerebilecek durumda olsa ve iyi işletilebilse, nizamnamenin 5.

7. Bilge Umar, *Eski Eserler Hukuku*, İzmir, 1980, 6.s.
8. Rezzan Kocabaş, "Müzecilik Hareketi Ve İlk Müze Okulunun Açılması", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 24. Sayı, İstanbul, 75. s.
9. Ahmet Mumcu, *a.g.m.*, 66.s.25. dipnot, 69.s.
10. Basında eski eserlerin yurt dışına çıkışına götürülmesine karşı yazılar çıkması bu tedbirin alınmasında sebep olmalıdır. Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış Ve Osman Hamdi*, İstanbul, 1972, 225-226.s.
11. Nurettin Can Güleklî, *a.g.e.*, 6.s. : F.Akozan, *Türkiye'de Tarihi Anıtları Koruma Teşkilatı ve Kanunlar*, İstanbul, 1977, 24-26.s.
12. Kamil Su, *a.g.e.*, 24.s. : Mustafa Cezar, *a.g.e.*, 237.s.
13. Mustafa Cezar, *a.g.e.*, 237.s.
14. Kamil Su, *a.g.e.*, 54.s.

maddesiyle eserlerin yurt içinde kalması temin edilebilirdi. Eserlerin hükûmetin talebine göre, para olarak bölüşülebileceğine hükmeden bu maddede satışın kime yapılacağı belirtilmeyerek yoruma bırakılmıştır. Ama zaten devlet de böyle bir yorum yapıp onu kabul ettirebilecek durumda değildi.

Osman Hamdi Bey'in müze müdürü olmasından sonra yaptığı ilk önemli iş, Âsâr-ı Atıka Nizamnâmesini değiştirmektir. Daha önce de söz edildiği gibi, hem Osman Hamdi Bey'in de üyesi olduğu Meclis-i Maarif-i Kebir, hem de basın, yürürlükteki nizamnamenin bilhassa 3. maddesinin değişmesini istiyordu.

Böyle bir fikri destek de bulan Osman Hamdi Bey'in hazırladığı yeni nizamname 21.2.1884 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Memleketimizde küçük değişikliklerle 1973 yılına kadar neredeyse bir yüzyıl kullanılan bu nizamnameyi biraz daha ayrıntılı ele almak istiyoruz.

5 bölümden ve 37 maddeden ibaret nizamnamede, eski eser kavramına biraz daha açıklık getirilmiştir. 1874 Nizamnamesi'ndeki her çeşit sanat eseri sözünden neler kastedildiği ortaya konulmuştur.

1874 tarihli nizamnamenin o gün için en büyük eksiklerinden biri, eski eser kavramından neler kastedildiğinin somut örnekler verilerek açıklanmamasıydı. Bu durumda âsâr-ı atıkadan kanun önünde neler anlaşıldığı büyük ölçüde yoruma bağlı kalıyordu. Bunun pratikte eski eserler için son derece zararlı olacağı açıktır. Nitekim Osman Hamdi Bey bu tecrübeyle, yeni nizamnamede eski eser kavramından ne kastedildiğini somut örneklerle açıklamaya çalışmıştır.

Taşınmaz eski eserlerle ilgili 4. maddedeki önemli yenilik, şahıs ve cemaatlerin mülklerindeki eski eserleri yıkamayacakları, devletin bu binaların aslı halini devam ettirmekle yükümlü olduğunun belirtilmesidir. 5. maddede ise eski eser binaların tahrip edilemeyeceği, yakınlarında taş ocağı açılmayacağı, depo olarak kullanılmayacağı hükme bağlanmıştır. Bir kanun hükmü olarak yerinde bir tedbir olmakla beraber günlük hayatta taşınmaz eski eserlere pek faydasının olduğu söylenemez. Zira bunun için taşınmaz eski eserlerin bir envanterinin yapılmış olması gerekir ki bugün bile bu konu hâlâ halledilememiştir.

Yeni nizamnamenin en köklü değişikliği kazıdan çıkan eserler hakkındadır. Eskisinde olduğu gibi yenisinde de üçüncü madde de yer almış olup kazıdan çıkan eserlerin tamamının devlete ait olduğunu belirtir. 1869 nizamnamesindeki hüküm de aşılaraq eski eser hukukumuzun değişmez kaidelerinden biri yürürlüğe sokulmuştur. Buna bağlı olarak 7. madde ile eserlerin yurt dışına çıkarılmaları da yasaklanmıştır. 1874 nizamnamesini müteakip Meclis-i Maarif-i Kebir'in teklif ettiği, kazı yapanların eserlerin sadece fotoğraf ve kalıplarını alabilmeleri keyfiyeti 12. maddede yer alır. Kazı

izni verilmesi belirli şartlara bağlanır ki günümüzdeki uygulama da aynı esaslara dayanmaktadır: Hafir kazı yapmak istediği yerin haritasını çıkarıp müracaat eder. Nezaret eski eserler ve devletin menfaatleri bakımından bir araştırma yaptıktan sonra, şayet yer şahıs mülkünde ise şahsın rızası alındıktan sonra kazı izni verir ve bu izni iptal etme hakkını elinde tutar.

Osman Hamdi Bey, 1884 nizamnamesinin uygulanmasında görülen bazı eksiklikler üzerine mevcut nizamnamenin ana esaslarına dokunmayan, ancak bazı ifadeleri daha açtığı yeni nizamnameyi 24 Nisan 1906 tarihinde yürürlüğe soktu.¹⁵

Özellikle eski eser tanımının hukukî açıdan çok problem yarattığı anlaşılmaktadır. 1874 nizamnamesindeki çok basit tarifi ihtiyaca cevap vermemesi yüzünden 1884 nizamnamesinde eski eser kavramının biraz daha açılmaya çalışıldığını görmüştük. Bu yeni eski eser kavramı da pratikte yetmemiş olacak ki bu defa 5. maddede eski eserin tarifi yapıldıktan sonra taşınır ve taşınmaz olarak bu kavrama giren örnekler tek tek sıralanmaya çalışılmıştır. Günümüzdeki hukuk tekniği bakımından bunların tek tek açıklanması bir zayıflık diye görülebilir. Ancak bugün ana hatlarıyla yerleşmiş bir eski eser kavramı vardır. Fakat Osmanlı Devleti için bu, yeni bir kavramdı ve bu bakımdan yoruma yer bırakmıyacak şekilde her şey açıkça Nizamnamede belirtilmeye çalışılmıştır. Evlerin de eski eser kapsamı içine alındığı görülmektedir. F.Akozan 1874 nizamnamesini evlere hiç yer vermemekle eleştirmekte ve evlerin değerinin çok sonraları anlaşıldığını belirtmektedir.¹⁶ Çok sonraları ifadesinden hangi zamanı kastettiği belli değildir. Ancak uygulama olmasa bile fikir olarak 1906 nizamnamesi 5. maddede evlere yer verilmiştir.

Bu nizamnameyle giderilen bir önemli eksiklik, ilk defa açıkça Müzeler Umum Müdürlüğü'nün bütün eski eserlerle ilgili işleri yürütmekle yükümlü olduğunun ifade edilmesidir. Yine bu nizamname ile Osmanlı idarecilerinde eski eser anlayışının yavaş yavaş olgunlaşmaya başladığı görülmektedir. 1913 yılında kurulan Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi'ne kadar müzelere sikke dışında Türk-İslâm devri eseri alınmadığı bilinmektedir. Âsâr-ı Atıka tanımları da daha çok Türk-İslâm devri öncesi düşünülerek yapılmıştır. Geçen zaman içinde Türk-İslâm devri eserlerinin eski eser sayılıp sayılmamaları konusu uygulamada aksaklıklara yol açmış olmalı ki bu defa 4. maddedeki taşınır taşınmaz bütün eski eserlerin devletin malı olduğu hükmünün islâmî eserler için de geçerli olduğunun belirtilmesine gerek duyulmuştur. Halbuki daha 1882'de pek alışık olunmadığı şekliyle ve cüretkar bir ifade ile Osmanlılık bir kenara itilerek "Türk" eserlerinin harap hale gelişini şikayet eden, bir milli müze kurulmasını is-

15. Anonim, *Asar-ı Atika (Eski Eserler) Nizamnamesi*, Der-saadet, Fı 29 Safer 1324 ve 10 Nisan 1322.

16. Feridun Akozan, *a.g.e.*, 23.s.

teyen, üstelik bunu devletin resmi yazışmasında dile getiren düşüncenin ancak 1913 yılında uygulamaya konulması, Türkçülük hareketinin artan etkisiyle sağlanmıştı.

Nihayet yeni Nizamname ile eski eser ticareti yapanların yalnızca ruhsat almak suretiyle bu faaliyetlerine devam edebilecekleri hükmü konularak bu sahadaki boşluk 26. madde ile kapatılmış olmaktadır.

İstanbul'un işgal edildiği, Anadolu'da kanlı savaşların sürdüğü 1921 yılında bir Âsâr-ı atika Nizamnamesi tasarıları hazırlanır.¹⁷

Yeni tasarıyla getirilen ilk önemli yenilik, eski eser tanımına günümüzde olduğu gibi bir zaman sınırlaması getirmesidir: 18. yüzyıl sonuna kadar güzel sanatlar, ilim, edebiyat ve sanat değeri taşıyan şeylerin eski eser sayılacağı belirtilmiş ve 1906 tarihli Âsâr-ı Atika Nizamnamesi'nin 5. maddesindeki eserler sıralanmıştır. Mebânî-i mukaddese sözü tekke, imaret, türbe ve kümbetler şeklinde daha somut hale getirilmiştir. Bu tanım içine islâmî devir eserleri de sokulmuş bulunmakla birlikte, madde sonuna 18. yüzyıl sonuna kadar yapılmış islâmî eserlerin de bu kanun hükmüne tabi olduğu belirtilmiştir.

Tasan bu defa Muhafaza-i Âbidat Nizamnamesi hükümlerini de 7, 8, 9. maddelerine aynen alarak iki nizamnameyi birleştirmiştir. Ayrıca 6. madde ile içinde geceleri barınılan vakıf eserlerdeki her türlü onarım faaliyeti izne bağlanmıştır.

Tasarıdaki asıl önemli değişiklik 29. madde ile getirilmiştir. Kazı sonunda çıkarılan eserler "... Hükümet-i Osmaniyyenin malı olmağla birlikte hafriyyât icra edecek efrâd ve hey'et-i ilmiyye adına medâr-ı teşvik olmak üzere ihtiyâr olunacak mesârif ve elde idilecek netâyic-i fenniyyeye nazaran Âsâr-ı Atika Emaneti'nin göstereceği lüzum ve nisbet dairesinde Ma'ârif Nezâreti tarafından bir müsâade-i mahsûsa olarak hâfire bir hisse vaz' olunacaktır... Erbâb-ı fenniyyeden nâşi hisse ifrâzı mümkün olmadığı takdirde zuhûr iden âsârdan hissesine düşecek kısım yerine hâfire mütenâsib bir ikramiyye virilecektir...". 34. madde ile hafir hissesine düşen kısmı yurt dışına çıkarabilmektedir de.

Adeta 1874 nizamnamesine geri dönüş demek olan bu değişikliğe acaba neden gerek görüldü? Kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Fakat iki ihtimal düşünülebilir. Birincisi gerçekten ifade edildiği gibi, hayli para ve emek sarfeden hafiri teşvik için olabileceğidir. Hissenin ölçüsünü Maarif Nezaretî'nin tesbit etmesi, üstelik 30. maddeyle bunlara, zemine tesbit edilmiş eserlerden, Nezaretçe yerlerinde muhafaza edilmesi gerekli görülen eserlerden, orijinal yerlerine yerleştirilebilecek parçalardan, yerlerinde tekrar kullanılacak eserlerden olamayacağı gibi, yoruma göre sıkı sayılabilecek kayıtlarla bağlanması bu ihtimal dahilinde düşünülebilir.

İkinci ihtimal, bu tasarının işgal kuvvetlerinin baskısıyla hazırlanmak zorunda kalınmış olabileceğidir. Bu esnada müzeler teşkilatının başında Halil Edhem Bey bulunuyordu. Halil Edhem Bey'in bu tasarının hazırlanmasında nasıl bir rol oynadığını bilmiyoruz. Halil Edhem Bey'in, ağabeyi Osman Hamdi Bey'in 1874 nizamnamesindeki hâfire hisse veren maddeyi kaldırmak için gösterdiği büyük gayreti ve Avrupalıların buna gösterdiği tepkiyi bilmemesi düşünülemez. Durum böyle iken Halil Edhem Bey'in devletin en kötü günlerinde, müzecilik faaliyetlerinin durduğu, üstelik kendisinin müzeyi korumak için büyük sıkıntılar çektiği bir zamanda, eserlerin yurt dışına çıkışına izin veren bir kanun hazırlaması pek kabul edilebilir nitelikte değildir.¹⁸ Gerçi kağıt üzerinde bu pek çok şarta bağlı görünmektedir. Fakat bu şartlar yoruma göre değişebilmektedir. Avrupa devletlerinin eski eser yağmasını dış politikalarının bir parçası haline getirdikleri bilinmektedir. Üstelik bir de işgal altındaki bir ülkede hisselerin adaletli paylaşılmayacağı, daha önceki örneklerden bellidir. Konuya böyle tarihi bir açıdan bakıldığında ikinci ihtimali kabulün daha doğru olacağını düşünüyoruz. Kazıyı yapana hisse vermek bir yana, koleksiyonerlere daha geniş imkanlar tanımak, müzelerdeki fazla eserleri satmak, hatta eski eser satışının serbest bırakılması gibi düşünceler, cumhuriyet döneminin 70 yıllık birikiminin sonucunda yeni yeni dile getirilen fikirlerdir. Dolayısıyla 1921 yılında, savaşın ortasında, kazıyı yapana eserlerden hisse veren bir tasarının normal şartlar altında hazırlanmış olamayacağını düşünüyoruz.

1. EK

ANONİM. TAKVİM-İ VEKÂYİ (CERİDE-İ RESMİYYE-İ DEVLET-İ ÂLIYYE-İ OSMÂNİ) 1 ŞUBAT 1284-1 ZİLKÂ'DE 1285

1. Sayfa 2. Sütun:

Atika tâ'bir olunan âsâr-ı atika istinsâh-ı ma lûmat-ı târihiyye ile berâber ba'zı fevâid-i mahsûsa istic'âbına medâr olduğundan âsâr-ı merkûme ashâb-ı ma'ârif indinde gayet makbul ve kıymetdâr ve her devletde sûret-i muntazamada yapılmış olan müzehânelerde nihâde-i nazargâh i'tibâr ve iştihar idüğü nezd-i ashâb-ı vukûfda ma'lûm ve aşikârdır. İşbu âsâr-ı atika ise aktâr-ı sâ'ireden ziyâde memâlik-i mahrûsa-i şahânenin her tarafında kesret üzere bulunmakda ve bazan pek makbûl

17. Anonim, *Asar-ı Atika Kanunu Layihası*, İstanbul, 1336.

18. İstanbul'un işgalinden sonra, Fransızların şehirde yapılan araştırmalardan elde ettikleri eserleri yurt dışına çıkarmaları üzerine Halil Edhem Bey'in fransız generaline gittiği, generalin eserleri müzeye vermeyi kabul etmediği, hatta yaşlı olmasaydı hapsedirdim dediği rivayet edilir.

ve mu'teber olanları dahi zuhûr itmekde olduğundan mukaddemâ Dârü'l-Hilâfetü'l- Âliyyede dahi pek mükemmel bir müzehâne te'sisi tasavvur olunarak antika muhammî idenlere çift olan âsâr-ı atıkanın birer adedi taraf-ı Devlet-i Âliyyeye terk olunmak şartıyla ruhsat virilmek gibi bazı usul dahi ittihaz kılınmış ise de ikili antika pek nâdir zuhûr itdiği, misüllü bulunanları dahi ketm-ü ihfâ olunmakda olmasıyla usûl-ü mevzûanın husûl-ü maksûda kâfi olmadığı anlaşılmış ve bu cihetle mezburhâne dahi şimdiye kadar matlûb olan dereceye is'âl olunamamış olduğuna ve âsâr-ı atıka-i mezkûrenin ise ber minvâl muharrer kıymet ve ehemmiyyetine mebnî bu bâbda daha mükemmel bir nizam vaz' ve te'sisi ile antika taharrisi husûsunun bir kaide-i mazbuta tahtına alınması ve beyân olunan Müzehânenin tanzim ve ikmâliyle âsar-ı mevcûdenin teşhîr olunması ve mu'amelât-ı müteferriâtı mukteziyesinin tedkik ve icrâsı maddelerinin Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'ne merbût olması ve tesviye-i mesarafatı zmnında Ma'ârif bûdcesine ilâveten meblâğ-ı mukteziyyenin tahsis kılınması hususlarına bu kerre irâde-i seniyye-i cenâb-ı mül'ûkâne müteallik ve şerefsudur buyurularak mantûk-ı âlisi üze icrâ-ı iktizalarına Nezâret-i Celîle-i müşârünileyh cânibinden teşebbüs olunmuş olmağla bu bâbda te'sis olunan Nizamnâme ber vech-i âti zikr olunur.

1. Madde:

Bundan böyle Memâlik-i Mahsusa-i Mülûkânede antika taharrî itmek istidâsında bulunanlar ewel emirde Ma'ârif Nezâret-i Celîlesi'ne mürâca'at ve resmen istahsâl-i me'zûniyet itmedikçe hiç bir tarafda antika taharrî idemeyeceklerdir.

2. Madde:

Devletce mahzur görülmeyüb de kendülerine me'zûniyet tabî olunanlar taharrî ve ihrâc idecekleri âsân başka devlet memâlikine nakl idemeyüb dâhilde istediklerine ve talep olunur ise hükûmete satmağa me'zun olacaklardır.

3. Madde:

Bir adamın mülki dahilinde zuhûr iden âsar-ı atıka kendüsünün malı olacaktır.

4. Madde:

Her nev'i atik meskûkâtın hârice gönderilmesi sûret-i ittihaz olunacak memnû'iyetden müstesnâ tutulacaktır.

5. Madde:

Antika ihrâcı için virilecek me'zûniyet yalnız zîr-i zemînde bulunacak âsâra hasr olunub merkûz olan her türlü âsâr-ı atıkanın ve anların müştemilât ve teferru'âtından olan şeylerin evkat min el vakten kal' ve kâ'mına ruhsat virilmeyecek ve buna cesaret iden olur ise kanûnen te'dib olunacaktır.

6. Madde:

Bir devlet tarafından resmen antika talebi için vuku' bulacak iltimasın is'âfı müsâade-i mahsûsa-i seniyyeye merhûn olacaktır.

7. Madde:

Antika taharrî ve ihrâc husûsunda vukûf ve ma'lûmatı olub da bunu Nezâret-i Celîle-i müşârünileyh nezdinde isbata muktedir olabilenlerin masraf ve ücretleri cânib-i mîriden tesviye ve ifâ olunmak üzere kendülerine bu madde için me'muriyet me'zûniyet-i resmiyye itâ olunacağından o misüllüler Nezâret-i müşârünileyh cânibine mtürâca'at ideceklerdir.

2. EK

ÂSÂR-I ATİKA KANUNU LÂYİHASI

Birinci Fasl

Âsâr-ı Atıkanın Envaı ve Keyfiyyet-i Tasarru-fu Hakkındadır.

Birinci Madde:

On yedinci asr-ı milâdî ve on birinci asr-ı hicrî nihâyetlerine kadar zamâna â'id ve zîrde envâi münderic sanâat-ı nefîse ve ulûm ve fûnûn ve edebiyat ve edyân ve hırfete müteallik kâffe-i âsar ve her dürlü masnuat âsâr-ı atıkadan ma'düddur. Câmi'ler, tekyeler, imâretler, türbeler, künbedler, putperest mabetleri, sinagoglar ve bazilikalar, kiliseler, manastırlar, kervânsaraylar, kal'alar ve burçlar, kasaba surları, hâneler, tiyatrolar, köprüler, çeşmeler ve sebiller, sirkler, istadlar ve hipodromlar, anfitiyatrolar, hammâmlar, nıhtımlar, divârlı ve divârsız kuyular, sahrınçlar, kadîm kaldırımli tarîkler, dikili taşlar, su yolları, höyükler, mezar odaları, musavver ve gayrı musavver lahdler, direkler, sandûkalar, boyalı veya yaldızlı tasvîr ve nikâblar, kabartmalar, isteller, mezâr taşları, elvâh-ı nezriyye, târîh ve nişan taşları, direk üzerinde âbideler, yerli kaya üzerindeki yazı ve kabartmalar, deri ve bez, papirüs ve parşömen ve kâğıd ve mevâdd-ı sâ'ire üzerindeki el yazıları, işlenmiş çakmak taşları, her nev' mevâddan masnû' esliha, âlet ve edevat ve vazolar ve mâ'mûlat-ı turâbiyye ve züccaciyye ve çiniler, huliyyat, yüzükler, mücevherat, askarabeler (?), mühürler, veznler, sikkeler, madalyalar, kalıblar, mahkuk taşlar, ağaçdan mamul eşya oyma ve kakma işleri, fil dişi ve kemik masnuat bu kabildendir. On sekizinci asr-ı miladî ve onikinci asr-ı hicrî nihâyetine kadar muhtelif edvâra â'id âsâr-ı islâmiyye dahi iş bu kanûn ahkâmına tâbi'dir.

İkinci Madde:

Kadîm divâr ve âbidât bakâyâsı ve herhangi cinsden olursa olsun âbidat ve eşyâyı kadîme kırık-

ları ve kaya parçaları, dağınık tuğlalar, taş ve cam ve ağaç kırıkları, çini ve sair ma'mûlat-ı turabiyye parçaları dahi âsâr-ı atîkîkadan ma'+dûddur.

Üçüncü Madde:

Memâlik-i Osmaniyyede her nev'i arâzide mekşuf ve gayr-ı mekşuf abidat ve âsâr-ı atîka-i menkûle ve gayr-ı menkûlenin cümlesi hükûmet-i Osmaniyyenin malıdır. Binaenaleyh âsâr-ı mezkûrenin keşfi ve muhâfazası ve cem'i ve müze-lere vaz'ı hükûmet hakkıdır.

Dördüncü Madde:

Âsâr-ı atîkadan olup da akd-ı vakfa mahall olmuş olan aynlar üzerinde vâkıflarının hukûkî ke-ma-kân mahfuz iede-l-hâce istimlâkleri istibdal usul-u ser'iyyesine tâbidir.

İkinci Fasıl

Âsâr-ı Atîka-i Gayr-ı Menkûle Hakkındadır

Beşinci Madde:

Her nerede ve ne sûretle olursa olsun her kim denizde ve çöllerde ve su mecrâlarında veya toprak işlediği ve çift sürdüğü ve hendek ve kuyu ve bina temeli hafr itdiği ve taş ve kum ve mevâd-ı saire ihrâc eylediği esnâda bir bina ve sâ'ir âsâr-ı atîka-i gayr-ı menkûleye müşâdid olur ise istanbul ve civarında âsâr-ı Atîka Emâneti'ne ve taşralarda mâ'ârif müdürîyyetine veya mahalli âsâr-ı atîka me'mûrına ve bunların bulunmadığı mahalde en karîb mülkiyye me'mûruna on beş gün zarfında ihbâr-ı keyfiyyete mecbûrdur. Aksi halde kendüsünden yüz guruşdan bin guruşa kadar cezâyı nakdî alınur. Bu bâbda ahz-ı malûmat iden memûr dahi sür'at-i mümkin ile bulunduğu mahal mâ'ârif müdürîyyetine beyân-ı malûmat eylemek mecbûriyyetindedir. Bu vazîfede tekâsül iden me'mûr hakkında me'mûrin-i mülkiyye nizâmâmesi ahâmî tatbik olunur.

Derûnunda âsâr-ı atîka-i gayr-ı menkûle keşf olunan arazinin sahibi veya müsteciri âsâr-ı mezkûrenin muhâfazasını te'mîne ve yevm-i ihbârdan i'tibâren mahall-i zuhûrunda anlarını la-ekall altı hafta bırakmağa mecbûrdur. Bu müddet zarfında âsâr-ı atîka idâresi tarafından bir me'mûr ta'yîn idilerek keşf olunan binâ ve sâ'ir âsâr-ı atîka-i gayr-ı menkûlenin mu'ayenesiyle bulunduğu arazinin inde-l-hâce hükûmetçe kanûnen istimlâki zımnında oraya i'zâm idilür. İstimlâke lüzûm görüldüğü hâlde yalnız arazinin ve furu'at-ı cedîdesinin kıymetine i'tibâr olunarak arazî-i mezkûre üzerinde mevcut veya vücûdî muhtemel bulunan âsâr-ı atîkanın kıymeti dâhil hesâb idilmez.

Altıncı Madde:

Gayr-ı menkûl âsâr-ı atîkayı her ne sûretle olursa olsun yerinden oynatmak, yıkmak, sakatlamak ve mahv itmek veyahud bunlardan birisinin tamâmen veya kısmen tahrîbinden mütehasıl bakâyâyı ve enkâzı merci-i â'idinin ruhsatı olmak-

sızın zabt ve isti'mâl itmek, bu âsâra lâ-ekall üç yüz metrodan karîb kireç ocağı ve tuğla harmanı inşa itmek, mebânî-i atîkaya gerek doğrudan doğruya ve gerek bi'l vâsita îrâs-ı mazarrat idecek kurbiyyetde her nev' ameliyyâtta bulunmak, mebânî-i atîkanın kalıb ve istampajlarını yapmak ve onları ölçmek için veyâhud her ne maksada mebnî olur ise olsun bilâ ruhsat-ı mahsûsa mebanî-i mezkûre üzerine iskele kurmak, uhde-i tasarrufunda bulunmayan mebânî-i atîka derûnunda beyt'ûtat ve bunları zâhire ve ot ve saman anbarı veya ahûr ittihaz itmek veya sâ'ir sûretle kullanmak ve Âsâr-ı atîka Emâneti'nce sept-i defter idilmiş olup da bir kimse-nin uhde-i tasarrufunda bulunan veyâhud şart-ı vâkıf mücebince derûnunda beytûtat olunan mebânide emânet-i mezkûrenin musâ'adesi olmak-sızın her nev ta'mîrât ve inşâât ve tâdilâtta bulunmak kat'iyyen memnûdur. Bu ef'âle mütecâsir olanlardan tazmînât ve on liradan elli liraya kadar cezâ-yı nakdî alınmakla berâber haklarında bir aydan bir seneye kadar habs cezâsı tatbik olunur.

Yedinci Madde:

Bir kasaba sûrunun veya bir kal'anın veyâhud bu kânûnda ta'dâd olunan sâ'ir gayr-ı menkûl âsâr ve emâkînden birinin kâmilen veya kısmen hedmine lüzûm-ı kat'i görüldüğü takdîrde mahalli mâ'ârif müdürîyle en büyük mülkiyye me'mûrundan ve nâ'fia ve belediyye mühendislerinden ve mahalli âsâr-ı atîka me'mûrlarından mürekkeb bir hey'et teşkil olunur. Mezkûr hey'et hedmine lüzûm gösterilen kal'a ve sâ'irenin bulunduğu mahalle azîmetle hedmin esâb-ı mucibesini lâyıkıyla tedkîk ve mahall-i mezkûrun plân ve makta'ını tanzîm ve hedmi icâb iden kal'a ve sâ'irede mevcûd her gûne nukûş ve hutûtun fotoğraflarını alarak ve bu mümkin olmadığı takdîrde ta'rifatıyla beraber bir kirokisini tersîm ve malûmat-ı sâ'ire-i mahalliyye var ise anları da bi'l kayd mazbatasında left iderek makâm-ı vilâyete î'tâ ider. Vilâyetçe dahi mezkûr plân ve sâ'ire dosyası ve hedmi hakkındaki esbâb-ı mucibe mazbatası Ma'ârif Nezâreti'ne irsâl kılınur. Nezâret-i mezkûrece âsâr-ı atîka emânetinin mütâlâ'ası alındıktan ve hedmi is'âr olunan âsâr içinde bir ehemmiyet-i fevka'l-âdeyi haiz olanlar bulunduğu halde emânet-i mezkûre cânibinden gönderilecek bir memûr-u mahsûs ma'rifetiyle dahi icrâ-yı tedkîkât olunduktan sonra virilecek karara göre mu'amele olunur. Bu mu'amelâtın ikmâlinden evvel âsâr-ı mezkûrenin hedmine mütecâsir olanlar altıncı maddenin fıkra-i ahîresi mucibince cezalandırılır.

Sekizinci Madde:

Bu gibi kal'a ve sûr divârlarının ve sâ'ir âsâr ve mebânînin mâil-i inhidâm bulunmasından dolayı civârındaki mesakînin bir tenlike-i karîbeye ma'rûz bulunduğu tahkîk idildiği ve yedinci maddede beyân olunan mu'âmelâların temâmen î'fâsına dahi imkân müsâ'id olmadığı takdîrde hükûmet-i mahalliyyece mahalli mühendisinin veyâ sâ'ir

erbâb-ı vukûfun nezâreti tahtında olarak yalnız tehlikenin ref'iyle iktifâ olunur ve keyfiyyet Âsâr-ı Atîka Emâneti'ne işâr idilür.

Dokuzuncu Madde:

Mevâdd-ı sâbıkada mûnderic şerâ'it dâ'iresinde temâmen veya kısmen hedm idilecek sûr ve kal'alarda ve sâ'ir âsâr ve mebânide mevcûd nukûş ve yazılar toplanılarak iktizâsına göre İstanbul Müzesine celp veya vilâyet müzelerinde hıfz olunur.

Üçüncü Fasl

Âsâr-ı Atîka-i Menkûle Hakkındadır

Onuncu Madde:

Her kim mutasarrıf olduğu arazî sathında veyâ tahtında heykel ve lahd ve mezâr taşı ve meskûkat ve masnû ât-ı kadîme ve emsâl-i âsâr-ı atîka-i menkûleden bir şey keşf idildiği hâlde nihâyet bir hafta zarfında İstanbul ve civarında Âsâr-ı Atîka emâneti'ne ve taşralarda ma'ârif müdürine veya mahalli âsâr-ı atîka me'mûrına ve bunların bulunmadığı mahallerde en yakın mülkiyye me'mûruna ihbâr-ı keyfiyyete mecbûrdur. Bu bâbda ahz-ı malûmat iden me'mûrun bulundukları vilâyetin ma'ârif müdürine ve o da Âsâr-ı Atîka Emâneti'ne beyân-ı malûmât itmek mecbûriyetindedir. Emânet-i mezkûre bu kâbil âsârdan lüzum gördüklerin lahz ve mütebâkîsini vâcidine terk ider.

Mutasarrıf olduğu arizide zuhûr iden bu kâbil âsâr-ı atîkayı ihbâr idenlere mükâfâten hükûmet alıkoyacağı âsâr-ı atîka-i menkûle kıymetinin nisfına mu'âdil bir meblâğ itâ ider. Bu kıymet Âsâr-ı Atîka emâneti ile vâcid beyrinde bilâ-ittifâk ta'yîn olunur. Bu bâbda ihtilâf zuhurunda biri emânet-i mezkûreden diğeri vâcid tarafından müntehib iki zât ile bir âsâr-ı atîka mütehasşısından mürekkeb bir hakem encümeni ma'rifetiyle ihtilâf hall ve fasl idilür. Encümen-i mezkûr kararını ekseriyyet-i ârâ ile itihaz ider. Ekseriyyet husûle gelemediği ve itilâf da mümkün olmadığı takdirde keyfiyyet mehakim-i osmâniyyede hall olunur. Vâcid müddet-i mu'âyene zarfında ihbâr-ı keyfiyyet itmezse âsâr-ı mezkûre müsâdere edilir ve mükâfât talebi hakk sükût itdiğinden mâadâ hakkında yüz gurusdan bin gurus kadar cezâ-yı nakdi ve bir haftadan iki aya kadar habs cezası dahi hükm olunur. Ahkâm-ı meşrûdda kendilerinin malî olmayan arâzide veya deniz ve göl ve nehirlerde âsâr-ı atîka-i menkûle keşf ve ihbâr idenler hakkında da hi câridir.

Dördüncü Fasl

Hafriyat Hakkındadır.

Onbirinci Madde:

Her nev' arâzide taharriyyât ve hafriyyât icrâsı hakkı Âsâr-ı Atîka Emâneti'ne â'id ve münhasırdır. Ma'a-mâ-fih emânet-i mezkûre bir müsâade-i mahsûsa olmak üzere dârü'l-fünûnlara ve akademilere ve cem'iyyât-ı ilmiyyeye ve bunla-

rın veya hükûmetlerin resmen tavsiye eyledikleri mütehasşılara ve bir mütehasşısı meşâîsine teşrîk idecek ve te'mînât-ı kâfiye gösterecek efrâda memâlik-i Osmâniyyenin herhangi cihetinde taleb idilirse veyâhud tensib ideceği mahalde hafriyyât icrâsına müsâade edebilecek ve bu halde mevâdd-ı atiyeye tevfikân ruhsatnâme it'â olunacaktır.

Onikinci Madde:

Memâlik-i Osmâniyyede hafriyyât icrâ itmek isteyen etrâf bi'z-zât ve hey'et-i ilmiyye dahi nâmılarına harakete me'zun zevât ma'rifetiyle doğrudan doğruya Âsâr-ı Atîka Emânetine bâ-istidâ mürâcaat idecektir. Virilecek istidânâmede müstedinin isim ve şöhret ve mahall-i ikâmet tabi'iyeti ile hafriyyât icrâ olunacak mahallin ismi ve o mahal hakkında izahât-ı kâfiye derc idileceği gibi bu arâz-i hudûdunu üzerindeki mebâni-i atîka ve cedîdenin mevki-i sahîhini gösterir iki nüsha harîta rabt olunacaktır. Ruhsatnâme it'â idildiği takdirde bu haritalardan bir küt'ası bit tasdik müstediye virilür. İş bu isti'da üzerine Âsâr-ı Atîka Emâneti müstedi ile müzâkere veyâ muhâbere ve me'mûr-ı mahsûsu ve mahalli hükûmeti ma'rifetiyle tahkikat-ı lâzime icrâ itdikten sonra ruhsatnâme it'âsı icâb idüb itmeyeceğinin tedkikini Âsâr-ı Atîka Emâneti'ne havâle eyler. Encümence tervîc-i istidâya karar virildiği takdirde ruhsatnâmesi tanzîm ve ma'ârif Nâzırı tarafından tasdik idilerek müstediye virilür.

Onüçüncü Madde:

Hafriyyât icrâsı zımnında ruhsat-ı resmiyye it'âsı için evvelen müstedi'nin kifâyet-i ilmiyye ve kudret-i mâliyyesi olmak ve sâniyen iş bu kânunun ta'yîn eylediği ahkâm ve kavâide tamâmen ri'âyet ideceğini, sâlisen taharriyyât ve hafriyyât için ve vukû'u bulacak mesarîfin tarafından edâ olunacağını râbi'an mebâni'i umûmiyye ve husûsiyyeye ve menâfi'i ammeye â'id müessesâta îrâs-ı zarar idilmeyeceğini ta'ahhüd itmek şarttır.

Ondördüncü Madde:

Hafriyyât Âsâr-ı Atîka Emâneti ma'rifetiyle efrâd ve cemâ'at-ı muhtelifeye â'id arâzide eshabının rızasıyla icra idildiği takdirde hafri idilen arâzinin istimalinden muvakkaten mahrumiyyetden ve hafriyyât-ı vâki'adan terettüb iden zarar tazmîn ve arâz-i mezkûre hâl-i aslîsine ircâ idilür. Şu husûsda ihtiyârı muktezî masraf emânet-i mezkûrece tesviye idilecektir. Zarâr ve masraf mikdân tafeyn arasında bil ihtilâf ta'yîn olunur. İhtilâf mümkün olmadığı hâlde mehakim-i Osmâniyyeye mürâca'at idilür. Bu suretle vuku' bulan hafriyyâtta zuhûr idecek âsâr-ı atîka-ı gayr-ı menkûle hakkın da beşinci madde ahkâmı câri olacaktır.

Onbeşinci Madde:

Âsâr-ı Atîka Emâneti tarafından icrâ idilen hafriyyât esnâsında keşf olunan ve müzelerce ehemmiyeti olmadığı emânet-i mezkûre canibinden beyân idilen âsâr-ı atîka-ı menkûle Ma'ârif

Nezâretî'nin tensîbiyle eshâb-ı arâziye teslim olunur. Ehemmiyyetleri sabit olan âsâr-ı atîka-i menkûle müzelere va'z idilerek arâzî sâhibine âsâr-ı atîka idâresince ta'yin olunacak mükâfât-ı nakdiyye itâ olunur.

Onaltıncı Madde:

Âsâr-ı Atîka Emâneti tarafından icrâ olunacak hafriyyâta eshâb-ı arâzî râzı olmadıkları hâlde arâzî-i mezkûre beşinci madde ahkâmına tevfiķan istimlak idülür. Ma'a-mâ-fih emânet-i mezkûre evvelce sâhib-i arzîye veya alâkadâr olan şahsa ihbâr-ı kefiyyet iderek bil-istimlak ba'zı ibtidâ'i taharriyyât icrâ idebilür. Şu kadar ki bu taharriyyâtı dolayî arâzî sâhibinin veya alâkadârın dıģar olabileceği her dürlü zarar tazmîn idilmek lâzım gelir.

Onyedinci Madde:

Hafır olunacak arâzî efrâd veya cemâ'atin uhdesinde bulunduğu hâlde sâhibinin rızâ ve muvâfakatını istihsâl etmek ve idemediği takdirde hâfir tarafından tesviye olunmak üzere beşinci madde ahkâmına tevfiķan arâzî-i mezkûreyi istimlak eylemek vezâ'ifini Âsâr-ı Atîka Emâneti deruhde idecektir. Bu sûretle istimlak olunan arâzî hükûmetin mâli olacaktır.

Onsekizinci Madde:

Her nerede olursa olsun ruhsat-ı mahsûsa istihsâl itmeksizin taharriyyât ve hafriyyât icrâsına mütecâsir olanlar üç aydan bir seneye kadar habs idülür ve keşf olunmuş âsâr-ı atîka-i menkûle var ise müsâdere ve müzelere vaz' olunur. Âsâr-ı mezkûre imha veya tahrîb idilmiş ise kıymetleri imhâ ve tahrîb idenlere tazmîn itdirülür.

Ondokuzuncu Madde:

Hafriyyât mevâkiinde Âsâr-ı Atîka Emâneti cânibinden bir me'mûr hazır bulundurulacak ve iş bu kânûn ahkâmının tamâm icrâsına nezâret idecektir. ihrâc olunacak âsâr-ı atîkanın nev' ve adedi Âsâr-ı Atîka Emâneti tarafından virilen matbu' iki deftere her gün kayd ve zîri hâfir ile mezkûr me'mûr tarafından imza idilecek ve defterin biri me'mûrun diğeri hâfirin nezdinde kalacaktır. Âsâr-ı mekşûfe mahall-i hafriyyâtda bir binâ dahilinde hıfz olup binânın anahtarı me'mûr nezdinde bulunacak ve hâfirin bu binâyâ duhûle ve âsâr-ı mezkûreyi tedkîk ve tettebbu' hakkı olacaktır. Hafriyyâtda zuhûr iden âsâra müte'allik neşriyat hakkı hâfire â'iddir. Bu neşriyâtdan iki nüshası Âsâr-ı Atîka Emâneti'ne itâ olunacaktır. Me'mûrun Âsâr-ı Atîka Emâneti cânibinden hafriyyât ruhsatnâmesi müddetine göre ta'yin olunacak ucurat ile icâb iden harcırahı hâfir tarafından peşin olarak olarak emânet sanduğına tevdi idilecek ve emânet-i mezkûre tarafından me'mûra tesviye olunacaktır. İş bu ucuratdan sarf olunamayan kısmı hâfire iade olunur.

Yirminci Madde:

Hafriyyât ruhsatnâmeleri bir sene müddetle virilür. Bu müddet kifâyet itmediği hâlde aynı şerâit dâhilinde seneden seneye temdid olunabilir.

Yirmibirinci Madde:

Ruhsatnâme târihinden itibâren üç ay zarfında hafriyyât ameliiyyâtına ibtidâ olunmadığı takdirde hafriyyât ve ruhsatnâmesi keen lem-yekûn hük-mündedir. Alâkadâr tekrar müsâ'ade taleb itdiği halde Âsâr-ı Atîka Emâneti yeniden ruhsatnâme itâsı husûsunda muhtârdır.

Yirmiikinci Madde:

Hâfirin esnâ-yı hafriyyâtda bir hîlesi veya iş bu kânûn ahkâmına mugâyir hareketi tahakkuk eylediği takdirde ruhsatnâmesi ibtâl olunmağla berâber lüzûm görüldüğü hâlde mütecâsir hakkında Âsâr-ı Atîka Emâneti'nce ta'kîbât-ı kanûniyyeye tevessül olunur.

Yirmiüçüncü Madde:

Me'mûrîn-i devlete ve memâlik-i Osmâniyyedeki süferâyâ ve me'mûrîn-i ecnebiyyeye tahariyyât ve hafriyyât ruhsatnâmesi itâ olunamaz.

Yirmidördüncü Madde:

Ruhsatnameler şahsa mahsûs olub sâhibi anları âhere terk veya furûht idemez ve itiyâzda bulunamaz. Ruhsatnâmede münderic hukûk verese-yi intikâl etmez.

Yirmibeşinci Madde:

Bir şahsa aynı müddet zarfında birden ziyâde hafriyyât ruhsatnâmesi virilmez.

Yirmialtıncı Madde:

Hafriyyât ruhsatnâmesi müddetinin inkizâsında ameliiyyât-ı hafriyye neticelenmediği ve ruhsatnâmenin temdiği inkizâ-yı müddetden itibaren bir sene zarfında Hâfir tarafından taleb olunmadığı takdirde Âsâr-ı Atîka Emâneti'nce aynı mahalde hafriyyât icrâsı için diğeri bir talebe ruhsatnâme virilebilir.

Yirmiyedinci Madde:

Bâ ruhsatnâme hafriyyâta mübâşeret olunduktan sonra hükûmetçe bir mahzûr görölürse Âsâr-ı Atîka Emâneti ma'rifetiyle ta'til itdirülür ve bu ta'tilden dolayı hâfirin masraf ve tazmîn iddiâsına hakkı olmaz.

Yirmisekizinci Madde:

Âsâr-ı Atîka Emâneti sanduğuna â'id olmak üzere hafriyyât ve ruhsatnâmelerinden her sene için yirmibeş lira-yı osmâni harc alınur.

Yirmidokuzuncu Madde:

Hafriyyât neticesinde zâhire çıkarılan âsâr-ı atîka üçüncü madde mücebince hükûmet-i Osmâniyyenin mâli olmağla beraber hafriyyât icrâ

idecek efrâd ve hey'et-i ilmiyye hakkında medâr-ı teşvik olmak üzere ihtiyâr olunacak mesârif ve mesâiiyye ve elde idilecek netâyic-i fenniyyeye nazaran Âsâr-ı Atîka Emâneti'nin göstereceği lüzûm ve nisbet dâ'iresinde Ma'ârif Nezâreti tarafından bir müsâ'ade-i mahsûsa olarak hâfire bir hisse ifraz olunacaktır. Bu hisseye isâbet iden âsârın iki nüsha müfredatlı defteri tanzîm olunarak biri hâfire i'tâ ve diğeri Âsâr-ı Atîka Emâneti'nde hıfz olunur. Esbâb-ı fenniyyeden nâsi hisse ifrazı mümkün olmadığı takdirde zuhûr iden âsârdan hissesine düşecek kısım yerine hâfire münâsib bir ikrâmiye virilecektir.

Otuzuncu Madde:

Zîrde ta'dâd idilen âsâr taksîmden müstesnâ olup kâffeten hükûmet-i Osmâniyyeye â'ididir. Evvelen nev' ve mikdârı ne olursa olsun zemîne tesbit edilmiş ve Âsâr-ı Atîka Emâneti'nce mahallerinde muhâfazaları lâ-büdd görülmüş olan âbidat ve âsâr ile bunlardan münfekk ve mahall-i aslilerine yerleştirilmeleri mükün bulunan kesarât

Saniyen Âsâr-ı Atîka emâneti'nce yine mahallerinde rekzi ve muhâfazası mümkün görülen hacmi büyük ve devrilmiş âsâr

Salisen cesamet ve sikletleri hasebiyle hâfirin kendi hesabına kaldırmak ve nakl eylemekden imtina itdiği âsâr.

Bu suretle mahallerinde muhâfazaları icab iden âsârın zuhûr itdiği arazi, efrâda â'id ise usûl-ü dâ'iresinde hükûmetce istimlak idilür.

Beşinci Fasl

Âsâr-ı Atîkanın Furûhtı Hakkındadır.

Otuzbirinci Madde:

Memâlik-i Osmâniyyede bi-lâ ruhsat âsâr-ı atîka ticâreti memnû'dur. Bu memnû'iyet hilâfına hareket idenler bin guruşdan beşbin guruşa kadar cezâ-ı nakdî ve bir aydan üç aya kadar habs cezasıyla mücâzat idilür ve yedinde bulunan âsâr-ı atîka müsâdere olunarak müzelere vaz' olunur.

Otuzikinci Madde:

Antika ticareti ile iştiğal edecek kimseler ruhsatnâme almak için isim ve şöhrat ve teba'iyet ve mahall-i ticâretleri ile başlıca hangi nev' antika alup satacaklarını mübeyyin bir istid'ânâme ile İstanbul'da Âsâr-ı Atîka Emâneti'ne ve taşralarda ma'ârif müdürlerine müracâ'at edeceklerdir. İstid'âsının tervici üzerine on lira harc alınarak bir sene müddetle ruhsatnâme virilür.

Otuzüçüncü Madde:

Antika tüccârı kanûnen tutmağa mecbûr oldukları defâtir-i ticâriyyeden mâ-adâ satdıkları eşyanın nev'ini hâvî bir defter tutacaklardır. Âsâr-ı atîka me'mûrları işbu defteri ve ticâretgâhda mevcud antikaları her zaman teftise selâhiyatdardır.

Altıncı Fasl

Âsâr-ı Atîkanın ihrâc ve idhâl ve Nakli Hakkındadır.

Otuzdördüncü Madde:

Memâlik-i Osmâniyyeden her nev' âsâr-ı atîkanın memâlik-i Osmâniyyeye ihrâcı memnû'dur. Ancak yirmidokuzuncu madde vechile hâfirlerin hissesine tefrik ve defteri tanzîm idilmiş olan âsâr-ı atîka ihrâc olunabilir.

Otuzbeşinci Madde:

Memâlik-i Osmâniyyeye idhâl olunan her nev' âsâr-ı atîkanın idhâli serbest ve gümrük resminden muafdır. Bu kâbil âsâr-ı atîka hîn-i idhâllerinde âsâr-ı atîka idarelerine kayd itirilerek dip koçanlı ve sıra numarolu ilm ü haber ahz idilecektir. İşbu ilm ü haberi ha'iz âsâr-ı atîkanın tekrar memâlik-i ecnebiyyeye ihrâcı câ'izdir.

Otuzaltıncı Madde:

Memâlik-i ecnebiyyeden idhâl edilmiş olan âsâr-ı atîkanın tekrar memâlik-i mezkûreye sevki ve yirmidokuzuncu madde vechile hâfirin hissesine tefrik idilen âsâr-ı atîkanın ihrâcı ve memâlik-i Osmâniyyede bir mahalden diğeri mahalle âsâr-ı atîka nakli iderelerinden izinnâme istihâlâline vâbes-tedir. Bu yolda izinnâmeyi hâiz olmayan âsâr-ı atîkayı devâir-i rûsûmiyye âsâr-ı atîka idârelerinin tedkik ve mu'ayenesine tevdi'e mecbûrdurlar.

Otuzyedinci Madde:

Madde-i sâbıkada zîkr olunan izinnâmenin istihâlâli için hâmil ve nâkilleri âsâr-ı atîkanın bir defterini tanzîm ve idhâl ilm ü haberlerini rabt ile işbu defteri İstanbul'da âsâr-ı Atîka emaneti'ne ve vilâyatda ma'ârif müdürlerine ve bunların bulunmadıkları yerlerde hükûmet-i mahalliyyeye i'tâ eyleyeceklerdir.

Otuzsekizinci Madde:

Âsâr-ı atîka-i mebhûseden müzeler için ehemmiyeti sabit olanları sahibi ile bil-ihtilâf takdîr olunacak kıymetinin tesviyesi ile mübay'a olunarak mütebâkisini ihrâc ve nakle müsâ'ade itmek Âsâr-ı Atîka emâneti'nin selâhiyeti dahilindedir. Takdir-i kıymet husûsunda i'tilâf idilemediği hâlde onuncu maddede gösterildiği vechile fasl-ı ihtilâf idilür.

Otuzdokuzuncu Madde:

Ihrâc ve nakl idilecek âsâr-ı atîka miyanında emvâl-i meşrûka veya ruhsatsız nakl idilmek istenilen veya işbu kanûn ahkâmına mugâyir bir tarzda elde edilmiş olduğu anlaşılan âsâr hükûmetçe müsâdere ve ledd-el icâb mütecâsirleri aleyhinde ta'kibât-ı kanûniyyeye tevessül olunur.

Ahkâm-ı Müteferrika

Kırkıncı Madde:

İşbu kanûn ahkâmından tevellüd edecek doa'vi mehakîm-i Osmâniyyede fasl-u hasm idilecektir.

Kırkbirinci Madde:

10 Nisan 1322 tarihli Âsâr-ı Atîka Nizamnâmesiyle 17 Temmuz 1328 tarihli Muhâfaza-i Âsâr-ı Atîka Nizamnâmesi ve 26 Teşrin-i Evvel 1329 tarihli zeyli ahkâmı mülğadır.

Kırkikinci Madde:

İşbu kanûn ahkâmı neşri tarihinden i'tibâren mer'îdir.

Kırküçüncü Madde:

İşbu kanûnun icrâsına ma'ârif ve adliye ve mâliye nazırları me'mûrdur.

ÂSÂR-I ATİKA EMÂNETİ TEŞKİLÂT VE VEZÂİFİNE DÂİR KANÛN LÂYİHÂ-SIDIR.

Birinci Madde:

Maârif Nezâretine merbut olmak ve mülhak bir bûdce ile idâre olunmak üzere (Âsâr-ı Atîka emâneti) namıyla bir dâire teşkil olunmuştur.

İkinci Madde:

Elyevm mevcûd olan âsâr-ı atîka ve evkâf-ı islâmiyye ve âsâr-ı askerîyye ve bahriyye müzeleri ile atıyyen gerek istanbul'da ve gerek taşralarda etnoğrafya ve sanaât-ı nefîse ve tezyiniyyeye â'id olmak üzere te'essüs idecek müzeler Âsâr-ı Atîka emânetine tâ'bi olacaktır.

Üçüncü Madde:

Âsâr-ı Atîka Emâneti, emânet makamı ve (Âsâr-ı Atîka Encümen-i Daimisi) namıyla bir meclis ile tahrirat ve evrâk ve muhasebe ve umûru fenniyye ve kütübhâne ve levâzım şûbelerinden mürekkebe olub icâbı kadar me'mûrin ve müstahdemini bulacaktır.

Dördüncü Madde:

Âsâr-ı Atîka Emîni, Ma'ârif Nazırının inhâsı üzerine Bâb-ı Âlî vasıtasıyla istihsâl olunacak irâde-i senîyye-i padişâhi ile nasb olunur.

Beşinci Madde:

Asâr-ı Atîka Enümen-i Daimisi, bir re'is ile a'zâ-yı tâbi'yye ve a'zâ-yı mûntahebeden terkîb ider. A'zâ-yı tâbi'yye İstanbul'da bulunan ve işbu kanûnda zikr edilen müzelerin müdürleridir. Âzâ-yı mûntahebe târih-i kadime, târih-i osmâniyye, âsâr-ı atîkaya, sanâ'at-ı nefîseye, âsâr-ı islâmiyyeye mi'mâriye mensûb alı mütehassısdan mürekkebdir.

İlk def'a bu kısm-ı â'zâ, âsâr-ı atîka emîni ile Âsâr-ı Atîka Müzesi müdürünün tefriki ve Ma'ârif Nazırının tesvibi ile nasb olunur. İnhiâl vaki oldukça encümenin ekseriyyet-i ârâsıyla intihâb idilür. Bunların keyfiyyet-i tâ'yini, âsâr-ı atîka emîninin inhâsıyla Ma'ârif Nezâreti tarafından makâm-ı sadârete vâki olacak işâr üzerine ba-buyruldu-i sâmiî icrâ ve kendilerine rû'us-ı hümayûn i'tâ olunur.

Altıncı Madde:

Â'zâ-yı tâbi'yye ve mûntahebe bil-ictima içlerinden birini ekseriyyet-i ârâ ile ve iki sene müddetle riyâsete intihâb iderler. İşbu intihâb Ma'ârif Nezâreti tarafından tasdik olunur. Hitâm-ı müddetde re'is-i sâbıkın tekrâr intihâbı câizdir.

Yedinci Madde:

Âsâr-ı Atîka Emîni'ne ve me'mûrin ve müstahdemine ve encümen-i â'zâ-yı mûntahebesine virilecek maaşat ve tahsisât ve diğer her dürlü mesârifat emânet bûdcesinde tasrih olunacağı gibi emânetin mu'âmelatı ve vezâifinin işbi kanûnda zikr idilmeyen teferru'âtı ol bâbda tanzim idilecek nizamnâme ile ta'yin olunacaktır.

Sekizinci Madde:

Âsâr-ı Atîka Emâneti'nin Vâridatı : Hükûmetce muâveneten virilen tahsisat-ı seneviyye ile müzelerin ve bazı mebâni-i atîkanın züvâr ve duhûliyelerinden ve fotografi ve kartpostal ve katalog ve alçı modelleri ve satış hasılatından ve âsâr-ı atîka kanûnunda münderic harclarla cezâ-yı nakdîlerden ve inşâ'at ve ta'mîratdan istifa idilegelmekte olan müze resm-i munzamından ve erbâb-ı hayrın teberrûkatından mürekkebdir.

Dokuzuncu Madde:

Âsâr-ı Atîka Kanûnu'nun tatbiki, âsâr-ı atîkanın muhafazası, müzeler ve âsâr-ı atîka-ı sâ'irenin teftişi, âsâr-ı atîka hakkında kavânin ve nizâmat-ı cedîde teklifi ve kavânin-i mevcûdede tâ'dilât icrâsı talebi ve memleketde mevcûd mebâni-i atîka ve âbidatın sebt-i defter idilmesi husûsatından ve teferrûatından ibaret olup işbu veza'ifin suver-i icrâ'iyyesi yedinci maddede bahs olunan nizamnâme ile tesbit idilecektir.

Onuncu Madde:

İşbu kanûnun icrâsına ma'ârif ve mâliye nazırları me'mûrdur.